

СУТНІСНА ХАРАКТЕРИСТИКА ФУНКЦІОНАЛЬНИХ СКЛАДОВИХ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Доценко І.О.

Хмельницький національний університет

У статті розглядається сутність та основні складові економічної безпеки. Детально розглянуті аспекти функціонування системи економічної безпеки підприємств. Визначені завдання, що стоять перед системою забезпечення економічної безпеки підприємств, запропоновані підходи до їх вирішення.

Ключові терміни і поняття: економічна безпека підприємства; фінансова складова; інтелектуальна і кадрова складова; техніко-технологічна складова; політико-правова складова; інформаційна складова; екологічна складова; силова складова.

Постановка проблеми. Економічна безпека підприємства – відносно новий напрямок розвитку економічної науки. Необхідність її постійного забезпечення зумовлюється об'єктивно наявним для кожного суб'єкта господарювання завданням забезпечення стабільності функціонування і досягнення головних цілей своєї діяльності. Досить суттєвою проблемою постає процедура визначення рівня економічної безпеки підприємства. Це визначається тим, що до поняття «економічна безпека» необхідно підходити з точки зору системності, і розглядати її як сукупність певних функціональних складових, які характеризують різні напрямки діяльності сучасного підприємства.

На жаль, існуюча сьогодні наукова література замало уваги приділяє дослідженню змістової сутності складових економічної безпеки підприємства та їх кількості. Таким чином, виникає об'єктивна необхідність вивчення структури економічних складових безпеки підприємства, з детальним аналізом елементів впливу мікросередовища та макросередовища на їх зміст.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемі забезпечення економічної безпеки підприємства присвячені численні роботи вітчизняних і зарубіжних авторів. Серед них: Андрощук Г., Архипов О., Барановський О., Бланк І., Геєць В., Дарнопих Г., Захаров О., Камлик М., Кизим М., Пастернак-Таранушенко Г, Омелянович Л., Сенчагов В. та ін. Необхідно відмітити, що на сьогодні серед фахівців та науковців, які займаються цією проблемою, не існує єдиної думки з приводу визначення та поділу складових економічної безпеки, та їх впливу на підприємство.

Постановка завдань. Метою статті є комплексне дослідження складових економічної безпеки підприємства. Відповідно до встановленої мети, досліджено послідовність створення системи економічної безпеки на підприємстві.

Виклад основного матеріалу. Економічна безпека підприємства є складною категорією і тому включає певні складові. З огляду на складність взаємозв'язків та взаємовпливів оточення підприємства і його внутрішнього середовища, спробуємо виділити та проаналізувати функціональні складові економічної безпеки підприємства, під якими розуміють сукупність основних напрямків його економічної безпеки, що істотно відрізняються один від одного своїм змістом [1, с. 356]. Аналіз фахової літератури [1, 2, 3, 4, 5, 6] доводить, що перелік складових варіюється як у кількісному так і у якісному значенні.

В науковій літературі наводиться різний склад економічної безпеки підприємства. Досить докладно ця проблема розглядається Покропивним С.Ф., який пропонує сім функціональних складових [2, с. 468]: (фінансова, до якої відносяться платоспроможність, структура й використання капіталу та прибутку, ефективне використання корпоративних ресурсів); інтелектуальна й кадрова складова (охоплює збереження та розвиток інтелектуального потенціалу підприємства, ефективне управління персоналом; техніко-технологічна – (ступінь відповідності застосовуваних на підприємстві технологій сучасним світовим аналогам щодо оптимізації витрат ресурсів); політико-правова (може включати наявність на підприємстві юридичної служби, витрати на її утримання, захист інтересів підприємства в конфліктних ситуаціях, тобто усебічне правове забезпечення діяльності підприємства, дотримання чинного законодавства); інформаційна, (охоплює процеси збору всіх видів інформації, що стосується діяльності підприємства, її аналіз, обробка та систематизація, захист інформації); екологічна (дотримання чинних екологічних норм, мінімізація втрат від забруднення довкілля); силова, (наявність відповідних служб по захисту комерційної таємниці, персонального захисту працівників підприємства, захист майна підприємства і витрати на ці заходи).

Варналій З.С., а за ним Ареф'єва О.В. і Кузенко Т.Б., наводять дещо інший склад економічної безпеки підприємства: фінансова, інтелектуальна, техніко-технологічна, політико-правова, ресурсна, екологічна, соціальна, інформаційна, силова, безпека праці [4, 7]. Фокіна Н.П. і Бокій В.І. включають до складу економічної безпеки технологічну, ресурсну, фінансову, ринкову та соціальну [5]. Донець Л.І., Ващенко Н.В. [3, с. 77] виділяють дещо ширший спектр функціональних складових економічної безпеки підприємства. Так, крім вище перерахованих, ці автори виокремлюють:

1) економічну складову, яка розглядається як такий стан правових норм і господарської діяльності підприємства, які гарантували б позитивні темпи економічного розвитку та здатність зберігати чи відновлювати виробництва;

2) суспільно-політичну складову, яка включає демографічну ситуацію, нормативно-правові умови функціонування підприємства.

Дещо важко погодитися з переліченими складовими, адже економічну складову варто, на нашу думку, розглядати на рівні підприємства, тоді як суспільно-політичну складові доцільно розглядати на регіональному чи державному рівні, а не на рівні підприємства.

Льяшенко С.Н. вважає, що до відомих складових економічної безпеки підприємства слід додати ринкову та інтерфейсну складову [8, с. 17-18]. Ринкова складова повинна відображати частку ринку, яке займає підприємство, оцінку конкурентоспроможності продукції і підприємства в цілому, силу впливу зовнішнього середовища на діяльність підприємства в цілому. Інтерфейсна складова визначає можливі зміни взаємовідносин з постачальниками, посередниками, споживачами, виконання умов контрактів, тенденції розвитку та економічний потенціал підприємства.

Досить відносною є позиція Короткова Э.М., Беляєва А.А. щодо виокремлення в структурі економічної безпеки підприємства управлінської складової. В її склад включають витрати на управління, їх питому вагу в загальних витратах, питому вагу управлінського персоналу в загальній чисельності працівників [9, с. 35]. Проте, на нашу думку, дана функціональна складова є суттєвою для великих

підприємств та недоречною для середніх та малих підприємств, де управлінський персонал складається з директора та бухгалтера.

Ще однією складовою, яку пропонує визначити в складі економічної безпеки підприємства Мацева Д.С. є антикризова складова. Антикризова складова, на її думку, має включати заздалегідь розроблені антикризові заходи, вміння і кваліфікацію керівників в прийнятті управлінських рішень в умовах кризи, витрати на підготовку персоналу в умовах кризи [10, с. 177]. Проте підприємству яке функціонує стабільно та отримує прибутки, витратити кошти на «підготовку персоналу в умовах кризи» не перспективно, краще понести витрати на попередження та мінімізацію ризиків для запобігання кризовим явищам.

Яременко О.Ф. вводить до складу економічної безпеки підприємства міжнародну складову, яка має суттєве значення для підприємства в сучасних умовах євро інтеграції. На її думку міжнародна складова забезпечить безпеку зовнішніх відносин [25, с. 150].

У інших авторів подібний і навіть ширший склад економічної безпеки підприємства [12, 13, 14]. На наш погляд, такий підхід до визначення складу економічної безпеки надто широкий, який включає складові, хоча і пов'язані з економічною безпекою, але які носять неекономічний характер, а саме, силову, інформаційну, інтелектуальну, екологічну, політико-правову. У цьому плані слід погодитися із думкою М.М.Єрмошенка, який вважає, що до складу економічної безпеки необхідно відносити тільки такі, котрі містять лише економічні відносини або базуються на них [15].

В більшості досліджених робіт найчастіше виділяється фінансова складова. Значна кількість вчених виділяють також техніко-технологічну, кадрову, екологічну, інтелектуальну, інформаційну складові економічної безпеки підприємства. Інколи авторами не розмежовується зміст деяких складових, наприклад, технічна і технологічна, соціальна і кадрова. Розбіжність у термінології спричиняє виникнення неоднозначності у змісті структурних одиниць економічної безпеки підприємства: вкладаючи певне значення в одну з складових, автори по-різному називають її, наприклад політико-правова, нормативно-правова або правова; техніко-технологічна, технічна або технологічна. Крім того перелік складових економічної безпеки варіюється як у кількісному так і у якісному значеннях [16, с. 74].

Дослідивши змістову сутність складових економічної безпеки підприємства, ми прийшли до висновку, що не слід виокремлювати такі складові як техніко-технологічна, науково-технічна та технологічна, так як під різними, на перший погляд назвами, приховується одне і теж значення. Наприклад, Покропивний С.Ф. [2, с. 468], Мацева Д.С. [10, с. 178] під техніко-технологічною безпекою підприємства розуміють - ступінь відповідності застосовуваних на підприємстві технологій сучасним світовим аналогам щодо оптимізації витрат ресурсів. Тоді як Донець Л.І., Вашенко Н.В. [3, с. 88] науково-технологічну складову економічної безпеки підприємства трактує як, рівень відповідності на використовуваних підприємстві технологій найкращим світовим стандартам. Грунін О.А. [17], Яременко О.Ф. [16, с. 76] вважають що технологічна складова характеризується рівнем впровадження прогресивних технологій, своєчасним оновленням основних виробничих фондів, раціональним використанням виробничих потужностей.

Яременко О.Ф. [16] суть захисної складової трактує як значення силової складової. Ареф'єва О.В., Кузенко Т.Б. [7] виділяють таку складову як безпеку праці, хоч її зміст трактують як поняття кадрової

складової. Зокрема Мунтіян В.І. [1], Олейніков Е.А. [18] розглядають політико-правову функціональну складову економічної безпеки підприємства, тоді як Грунін О.А. [17], Ілляшенко С.М. [8], виокремлюють окремо або політичну, або правову складову, розуміючи під ними вплив загроз політико-правового характеру.

За розглянутими складовими економічної безпеки, пропонуємо узагальнити їх за сутнісною характеристикою, що дасть змогу виключити дублювання понять через різні їх назви (рис. 1.3).

Отже, авторське бачення складових економічної безпеки є таким:

- 1) технологічна складова характеризується рівнем впровадження прогресивних технологій, власних корпоративних розробок в сфері технологічного комплексу підприємства;
- 2) фінансова складова, може бути визначена як стан найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів підприємства, виражений у найкращих значеннях фінансових показників підприємства;
- 3) кадрова складова враховує стан економічної системи при якому відбувається ефективне функціонування всіх її функціональних складових, забезпечення захищеності та здатність протистояти внутрішнім і зовнішнім впливам і загрозам пов'язаних з персоналом;
- 4) інтелектуальна складова системи економічної безпеки підприємства включає збереження і розвиток інтелектуального потенціалу підприємства, тобто сукупності прав на інтелектуальну власність або на її використання, та на поповнення знань і професійного досвіду працівників підприємства;
- 5) інтерфейсно – силова. Інтерфейсна компонента пов'язана із нематеріальним позиціонуванням підприємства в зовнішньому середовищі (захист та посилення ділової репутації, іміджевої складової, фінансової та ділової історії підприємства, соціальної спрямованості. Силова складова характеризує рівень захищеності підприємства з боку служби безпеки.
- 6) екологічна складова економічної безпеки підприємства передбачає дотримання екологічних норм технології і випуску продукції, мінімізацію витрат підприємства від забруднення навколишнього середовища;
- 7) політико-правова складова – характеризує ефективне і всебічне правове забезпеченні діяльності даного підприємства, чітке дотримання підприємством і його співробітниками всіх аспектів діючого законодавства;
- 8) інформаційна безпека заснована не тільки на захисті власної інформації, зокрема й конфіденційної, але й на діловій розвідці, інформаційно-аналітичній роботі із зовнішніми і внутрішніми суб'єктами тощо;
- 9) ресурсна складова полягає в забезпеченні виробництва основними видами ресурсів, необхідного їх рівня якості, забезпечення запасів власними оборотними коштами [43, с.45];
- 10) ринкова складова економічної безпеки підприємства характеризує ступінь відповідності внутрішніх можливостей розвитку підприємства зовнішнім, які генеруються ринковим середовищем.

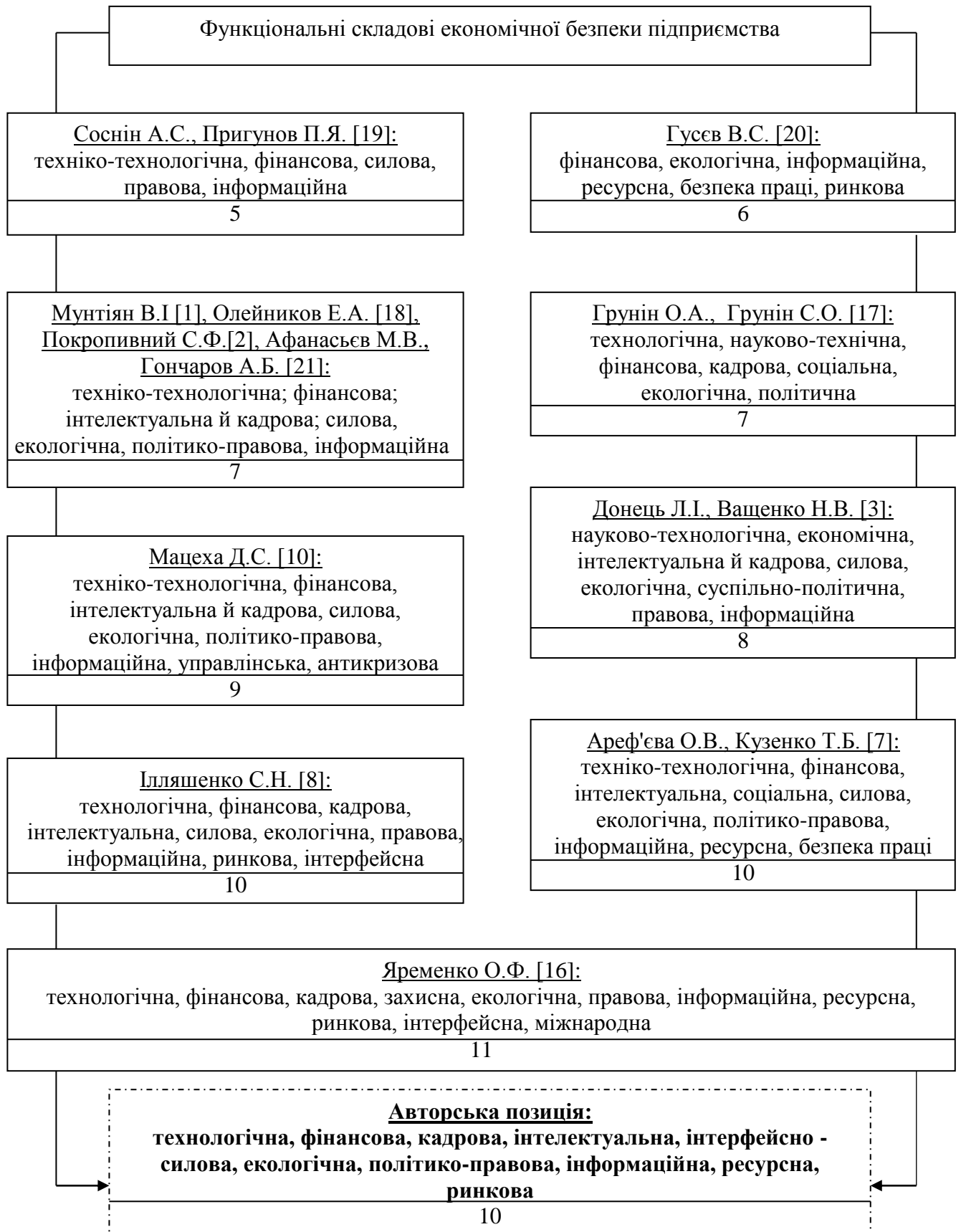

Рис. 1. Загальна схема функціональних складових економічної безпеки підприємства (розроблено автором з використанням джерел [1 - 21])

Нівелювання розбіжностей у визначенні ознак та видів складових економічної безпеки підприємства, яке спричиняє труднощі у встановленні напрямів загроз та небезпек, подвійне урахування або неврахування окремих напрямів, дасть змогу посилити позиції підприємства та його економічну безпеку.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Формування системи економічної безпеки підприємств є однією з актуальних проблем сучасної економічної науки. Останнє підлягає зовнішньому і внутрішньому негативному впливу, що робить підприємство більш складною й більш відкритою системою, всередині й навколо якої формуються загрози, що вимагає створення спеціального механізму їх усунення. Таким чином, проведений аналіз показує, що для досягнення найбільш високого рівня економічної безпеки підприємство повинне проводити роботу по забезпеченню максимальної безпеки основних функціональних складових своєї роботи.

Список використаної літератури

1. Мунтіян В.І. Економічна безпека України: Монографія./ В.І. Мунтіян – К.: Квіц, 1999. – 464 с.
2. Економіка підприємства: Підручник / За заг. ред. С.Ф. Покропівного. – Вид. 2-ге., перероб. та доп. – К.: КНЕУ. – 2000. – 528 с.
3. Донець Л.І. Економічна безпека підприємства: Навч. пос. / Л.І. Донець, Н.В. Ващенко – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 240 с.
4. Варналій З. Проблеми і шляхи забезпечення економічної безпеки України / З. Варналій // Економіка і управління. – 2001. - №1. – С. 18-29.
5. Фокіна Н.П. Економічна безпека підприємства – найважливіша складова фінансової стійкості / Н.П. Фокіна, В.І. Бокій // Актуальні проблеми економіки. – 2003. - № 8. – С. 111-114.
6. Попович П. Економічна безпека підприємства на сучасному етапі розвитку України: методика аналізу / П. Попович // Вісник ТАНГ. – 2002. – №2. – С. 93-96.
7. Ареф'єва О.В. Планування економічної безпеки підприємств / О.В. Ареф'єва, Т.Б. Кузенко. – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2004. – 170 с.
8. Ильяшенко С.Н. Оценка составляющих экономической безопасности предприятия / С.Н. Ильяшенко // Наукові праці Донецького державного технічного університету. – 2002. - №47. – С. 16-22.
9. Коротков Э.М. Управление экономической безопасностью общества / Э. М. Коротков, А.А. Беляев// Менеджмент в России и за рубежом. – 2001. - №6. – С. 32 – 38.
10. Мацеха Д.С. Складові економічної безпеки підприємств малого бізнесу / Д.С. Мацеха // Вісник ХНУ. – 2007. - №4. Т.1. – С. 176 – 179.
11. Яременко О.Ф. Середовище підприємства як чинник небезпеки діяльності суб'єкта господарювання / О.Ф. Яременко // Вісник ХНУ. – 2006. - №5. Т.2. – С. 144 – 150.
12. Андрощук Г.А. Экономическая безопасность предприятия: защита коммерческой тайны / Г.А. Андрощук, П.П. Крайнев. – Монография. – К.: Издательский дом «Ин Юре», 2000. – 400 с.
13. Бендиков М. Экономическая безопасность промышленного предприятия в условиях кризисного развития / М. Бендиков // Менеджмент в России и за рубежом. – 2000. - №2. – С. 17-29.

14. Ващук Т.Р. Грошово-фінансові аспекти економічної безпеки малого та середнього бізнесу / Т.Р. Ващук.: Актуальні проблеми міжнародних відносин: збірник наукових праць. Вип. 26. – К.: ВПЦ “Київський ун-т”, Ін-т міжнарод. відносин, 2001. – С. 394-396.
15. Єрмошенко М.М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення / М.М. Єрмошенко. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т. 2001, - 309 с.
16. Економічна безпека підприємства в конкурентному середовищі: Монографія / За наук. ред. проф. Войнаренка М.П. – Хмельницький: ХНУ, 2008. – 382 с.
17. Грунин О. Экономическая безопасность организации. / О. Грунин, С. Грунин – СПб: Питер, 2002. – 160 с.
18. Основы экономической безопасности (Государство, регион, предприятие, личность) / Под ред. Е.А. Олейникова. – М.: ЗАО «Интел-Синтез», 1997. – 228 с.
19. Соснин А.С. Менеджмент безопасности предпринимательства: учеб. пособие. / А.С. Соснин, П.Я. Прыгунов – К.: Изд-во Европ. ун-та, 2004. – 357 с.
20. Гусев В.С. Экономика и организация безопасности хозяйствующих субъектов / В.С. Гусев, В.А. Демин, Б.И. Кузин и др. – СПб.: Питер, 2004. – 288 с.
21. Афанасьев М. В. Економіка підприємства. Підручник / М. В. Афанасьєв, А. Б. Гончаров; За ред. проф. М. В. Афанасьєва. – Харків: ВД «ІНЖЕК», 2003. – 410 с.